
30 april: hoe de deskundigen de rellen hebben verklaard

Frank Bovenkerk

1. Inleiding

1.1

Het kon niet uitblijven: niet zodra waren de rellen van 30 april achter de rug of de geleerde interpretaties barstten los. Talrijke coryfeeën van de sociale wetenschap en een heel leger van professionele explicateurs stortten zich op het duiden van de maatschappelijke oorzaken van deze omvangrijke woelingen. Sociologen, criminologen en psychologen hebben zich duchtig geweed en tal van politici, journalisten en vooral de zogenaamde columnistten onder hen, hebben hun uitleg aan het volk gepresenteerd.

Wat zijn hun interpretaties nu allemaal waard? Wat leren hun geleerde verklaringen en geïnformeerde stellingnamen ons over degenen die op deze bijzondere dag met stenen hebben gegooid naar de politie? Over hun beweegredenen? Over de grote maatschappelijke problemen, die aan de rellen te grondslag hebben gelegen? Kan men door kennisname van talrijke geestesproducten van intellectueel Nederland werkelijk iets begrijpen over wat zich op 30 april in Amsterdam heeft afgespeeld?

1.2

Ik wil deze vragen beantwoorden door zoveel mogelijk commentaren de revue te laten passeren. Het wordt een luchtige beschouwing. Niet de rellen van 30 april zelf vormen mijn onderwerp, maar de wijze waarop deze door deskundigen zijn verklaard.

1.3

Verschillende stenengooiers zelf blijken van oordeel te zijn dat de geleerden er niets van begrijpen. *Het Parool* (10 mei) is met enkelen van hen gaan praten. Jan

(20 jaar, 'bijna klaar voor tekenleraar') zegt: 'Ik heb de anderen ook gadegeslagen en vergeleken met het beeld dat van ons wordt opgeroepen. Anarchiesten-(sic), kansloze jeugd. Ik denk dat het niet erg klopt. Ik heb bijvoorbeeld een prima jeugd gehad, mijn vader is hoogleraar'. Een door *de Volkskrant* (17 mei) ondervraagde gevangene verzucht: 'En wat krijg je achteraf? Psychologisch geanalyseer van zogenaamde deskundigen'. Nico Merx, columnist van *het Parool* (8 mei) acht 'het hoogst vermakelijk hoe al die doctorandussen over mekaar struikelen in hun ijver de achtergronden te duiden'.

1.4

Wie waren precies 'al die doctorandussen'? Ik heb getracht om alle beschouwingen in de krant, op de radio en via de televisie erover te volgen en voorts de beraadslagingen van de Eerste Kamer op 7 mei en die van de Tweede Kamer op 27 augustus. Dit heeft het commentaar opgeleverd van 14 deskundigen: hoogleraren in de criminologie; sociologen en psychologen, die de doctorstitel voeren: een pedagoog, een psychiater, een kinderboekenschrijver en twee gevorderde studenten. Voorts heb ik commentaar aangetroffen van een twaalfstal columnisten en een groter aantal reguliere journalisten. Enkele Amsterdamse politici hebben zich over de kwestie uitgelaten en zo ook vertegenwoordigers van alle politieke partijen. Onder hen bevindt zich opnieuw een groot aantal, dat met vrucht een universitaire studie in één der gedragswetenschappen heeft doorlopen. Wie van al hun beschouwingen kennis neemt staat verbijsterd over de vrijmoedigheid waarmee zij menen het juiste antwoord te hebben gevonden. Ik heb zegge en schrijve één deskundige aangetroffen (de politiesocioloog dr. van Reenen) die in het *Algemeen Dagblad* van 2 mei zomaar toegeeft dat hij niet weet wie er nu precies met stenen hebben gegooid. Vrijwel alle andere begrijpen uitstekend hoe het zo ver heeft kunnen komen.

1.5

Dit nu wekt verbazing, want, voor zover bekend, heeft tot nu toe niemand systematisch onderzocht wat er precies is gebeurd. Minister Wiegel heeft al snel aangekondigd dat er behalve een 'breed beraad' (een uitvinding van senator de Gaaij Fortman sr.) over de kwestie een wetenschappelijk onderzoek zal worden aanbesteed voor de somma van 1 miljoen gulden en hij heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid opdracht gegeven een geëigende probleemstelling te formuleren.

Bij het inleveren van deze copy komt juist de W.R.R. op de proppen met een rapportje: *Democratie en Geweld*. Uit de pers (*HP* 20 december) begrijp ik dat men zich minder geïnteresseerd toont in de rellen van 30 april zelf. Deze rel en

alle andere die wellicht nog zullen volgen, worden klaarblijkelijk als gegeven aanvaard en men beveelt aan om de voorgenomen studie te concentreren op de vraag 'in hoeverre in het democratisch besluitvormingsproces eigen initiatief en zelfverwerkelijking beter tot hun recht kunnen komen'.

1.6

Welke informatie stond degenen, die hun interpretatie over de dertigste april hebben gegeven, ter beschikking? Er zijn verslagen geweest op de televisie, de radio en in de schrijvende pers. Er is een rapport uitgebracht door het Amsterdamse gemeentebestuur en door de regering. Dit is alles wat algemeen toegankelijk was. Wat weten we hierdoor van de feitelijke gang van zaken?

- Een groot aantal mensen (naar schatting enkele duizenden) heeft met stenen en andere projectielen naar de politie gegooid of op andere wijze rellen getrapt.
- Op 2 mei deelt rechter-commissaris Koeleman mee dat zich onder de 24 arrestanten van dat ogenblik 'lieden van allerlei pluimage' bevinden. De jongste is 15 jaar, de oudste 43. Ruim de helft komt van buiten Amsterdam. Er is 'een enkele typische straatvechter' bij, maar een heleboel mensen zijn er 'toevallig in terecht gekomen en mee gaan doen'. Daar zijn 'studenten onder, scholieren die voor hun eindexamen zitten en zelfs mensen, die een duidelijke positie hebben in de maatschappij'.
- Aan de hand van herkenning op foto's en van beelden op de televisie wordt later nog een aantal stenengooiers opgepakt, zodat het aantal arrestanten oploopt tot 40. In latere rechtszittingen blijkt dat daar onder meer 3 werklozen bij zijn, maar ook 3 studenten, 2 scholieren, een gastarbeider, een magazijnbediende, een steenhouwer, een timmerman, een aannemer, twee correctoren, een onderwijzer en een leraar.
- Tenslotte wordt bekend dat tenminste twee personen die zich uitgeven voor 'de autonomen', de verantwoordelijkheid voor de rellen per stencil voor zich opeisen: 'Amsterdam heeft woensdag kennis kunnen maken met een nieuwe methode om terug te pakken wat de beslissende klasse van ons jatte'. Zij bevelen de bevolking over te gaan tot het zogenaamde *proletarisch winkelen*, wat een soort anarchistisch eufemisme moet zijn voor plunderen. Eén van hen of althans iemand die daarvoor doorgaat, verklaart (gehuld in bivakmuts) voor *Tros Aktua* op 8 mei: 'Wij willen niets anders dan revolutie, een totaal ander systeem dan dit (. . .) wij weigeren nog langer met dit systeem te hoereren'.

Uit deze magere feiten kan men opmaken dat het bij de rellen in de eerste plaats

een aangelegenheid betreft van jonge mannen van zeer uiteenlopende sociaal-economische achtergrond. Wat we verder weten over de politieke motivatie aan de hand van de verklaring der 'autonomen' is niet dik te noemen.

1.7

Wat zeggen deze gegevens precies? Vormen degenen die aangehouden zijn een representatieve dwarsdoorsnede van de rellenmakers? Of zouden zij een selectie vormen van stumperds, die geen kans hebben gezien om tijdig een goed heenkomen te zoeken? Wat zijn de beweegredenen van de stenenwerpers? Degenen die berecht zijn voeren aan dat zij zich geprovoceerd achtten door het optreden van de politie. Maar was dit ook werkelijk hun motivatie om zich bij de rellenmakers aan te sluiten? Of hebben we hier in de eerste plaats te maken met een beweegreden die hun door advocaten is gesuggereerd? In weke mate is er sprake geweest van organisatie en politieke stellingname? Wat weten we ervan behalve het schimmige optreden van de 'autonomen'?

1.8

Achteraf is het eigenlijk merkwaardig dat geen enkele professionele beoefenaar van de gedragswetenschappen de rellen zelf systematisch heeft geobserveerd. Met name voor massapsychologen moet de dertigste april toch een buitenkansje geweest zijn. Professor Buikhuisen zegt achteraf (in het Leidse Universiteitsblad *Mare* 22 mei) 'Deze rellen, die je van tevoren had kunnen zien aankomen was een godsgeschenk voor het Baschwitz-instituut (massapsychologie, Universiteit van Amsterdam, F.B.) Op deze dag hadden ze minstens vijftig man op straat moeten sturen voor observatie, zodat er onmiddellijk na afloop een goed onderzoek van de grond zou kunnen komen'. De enigen die zoiets hebben geprobeerd zijn de redacties van de *Haagse Post* en *Vrij Nederland*. John Jansen van Galen (*H.P.* weekboek 10 mei) heeft 10 journalisten op verschillende punten in de stad geposteerd om indrukken op te doen. Jansen van Galen weet, opmerkelijk genoeg, niet zo goed wie de stenengooiers zijn: 'hoe moet je ze noemen?', 'de frontsoldaten van het straatoproer, wie zijn zij?' en 'Wat hebben de onlusten te beduiden? Dit zijn inderdaad de goede vragen. De 10 verslaggevers blijven met elkaar het antwoord schuldig. 'De achttienjarige veteranen van de F side en de Bunnikzijde (voetbalvandalen F.B.), rapporteert de één, punks de ander. Chronisch werkloze jongeren? Het jeugdige schuim uit alle steden van de Randstad?'. Dat zulke min of meer planmatige observatie een goede ingang biedt, blijkt uit de details, die nergens anders voorkomen. Jansen van Galen is de enige die uitdrukkelijk melding maakt van het feit dat ook meisjes meedoen. Rinus Ferdinandusse (*VN* 10 mei) weet op basis van de ervaring van het *Vrij Neder-*

land-team dat ook 'de beroemde tweede generatie gastarbeiders' meedoet.

1.9

Er is over 30 april dus wel iets bekend, maar dit is alles bij elkaar genomen toch bedroevend weinig. De observaties van journalisten staan op hun beurt ook weer niet garant voor objectiviteit. Het is bijvoorbeeld gemakkelijk om verschillende ooggetuigenverslagen van één en dezelfde gebeurtenis naast elkaar te leggen. Een belangrijk treffen tussen de rellenmakers en de ME volgt op de voorbereidingen tot een demonstratie vanaf het J.D. Meijerplein. Men raakt in aanvaring met de politie op de Blauwbrug. Ton Lenssen (*De Groene* 7 mei), die zich afficheert als 'wetenschappelijk hoofdmedewerker staatsrecht aan de Universiteit van Amsterdam' (wat deze specifieke kwalificatie hier ter zake doet is niet recht duidelijk, maar ik heb wel vaker petitie's e.d. zien ondertekend door hooggeleerden over onderwerpen vór buiten hun vakgebied) schrijft dat de stemming onder de demonstranten 'volledig rustig en ontspannen' was. Dat het toch tot een treffen heeft kunnen komen moet op het conto worden geschreven van het optreden van de ME, want deze is 'gegarandeerd frustrerend en agressie opwekkend'. Een *HP*-journalist meldt Jansen van Galen over precies hetzelfde incident dat 'een kern van 40, 50 man de klabakken steeds aanvalt'. Eén van de door *het Parool* (10 mei) ondervraagde stenengooiers, die nu in de gevangenis zit ('Jan II') herinnert zich: 'Er was zo'n geladen agressieve sfeer' bij de Dokwerker in de buurt. Eén en dezelfde gebeurtenis wordt door verschillende mensen uiteenlopend waargenomen, zoals iedere willekeurige autoschaderegelaar kan vertellen.

1.10

De hier weergegeven informatie over de rellen van 30 april vormt zo ongeveer het fonds van wat er algemeen feitelijk over bekend is. Rest de mogelijkheid dat de commentatoren persoonlijk bekend zijn met één of meer stenengooiers. Ikzelf weet bijvoorbeeld van een collega-socioloog van enige reputatie, wetenschappelijk medewerker in Amsterdam, die er al te graag voor uit komt dat hij zich door de ME tot stenengooien heeft laten provoceren. Wanneer ik het artikel dat u thans voor u hebt in een eerdere versie voordraag aan een gehoor van gevorderde sociologiestudenten van de Gemeente Universiteit, blijkt dat van de 60 toehoorders ongeveer één derde aan het stenen gooien heeft meegedaan. Dat het uit mijn wereld is dat ik erover hoor, is uiteraard niet toevallig en zo zal de categorie van persoonlijke bekenden in het netwerk van de deskundigen zeker ook niet a-select zijn samengesteld.

1.11

Hiermee zijn de (potentiële) bronnen van empirische kennis van wat er daadwerkelijk op 30 april plaatsgreep, uitgeput. Nogmaals: veel is het niet. Maar laten de deskundigen zich door zo'n laag-bij-de-grondse omstandigheid weerhouden om verstrekkende uitspraken omtrent de gebeurtenissen te doen? Dat zeker niet! Een enkeling verheft zijn onkunde zelfs tot wetenschappelijk principe. Gerard de Haas, docent jeugdkunde bij de lerarenopleiding van het pedagogisch didactisch centrum van de Gemeenteuniversiteit van Amsterdam, meent (*NRC/Handelsblad* 10 mei) dat voor een goed oordeel distantie noodzakelijk is. Hij is 'structuralist' en dientengevolge 'komt hij dan ook niet meer achter zijn bureau vandaan'. Hoe minder men zelf heeft waargenomen en onderzocht, hoe gemakkelijk laat zich een diepgravende analyse formuleren. Dit moet wel een klap in het gezicht zijn van een nieuwe generatie beoefenaars van de sociale geschiedenis, die inzicht trachten te verkrijgen, in allerlei relletjes, opstanden en revoluties in het verleden. Geleerden als Rudé, Soboul, Cobb, Hobsbawm en Tilly, om maar een paar van de bekendsten te noemen, hebben er jarenlang archiefwerk voor nodig om uit te zoeken wie de mensen waren die de Franse Revolutie maakten, wie er in opstand kwamen in 1848 of in 1871. Hun materiaal is maar mondjesmaat voorhanden: politiearchieven, journalistieke beschrijvingen, registers van de burgerlijke stand e.d. *Een dergelijke eerbied voor de empirie kan ten onzent over de rellen van 30 april nergens worden aangetroffen.* Rijp en groen geeft nu zijn mening. Hoe zouden de sociaal historici van de toekomst de pennevruchten van de huidige maatschappijwetenschappelijke deskundigen beoordelen? Ik vrees het ergste. Laten we toegeven dat tot op heden niemand echt weet wie de rellen van 30 april hebben gemaakt. Waren het werklozen? Of zaten de stenengooiers de volgende ochtend weer gewoon op kantoor? Ging het hier om de onderwereld of om personen wier gedrag overigens vlekkeloos was? Waren het mensen die door fundamentele bezwaren werden gedreven omtrent de huidige inrichting van de samenleving of betrof het hier een toevallig samenraapsel van mensen, die uit waren op een verzetje? Organiseerden de 'autonomen', de krakers of anderen de onlusten of ging het veeleer om een spontane reactie op overdadig politioneel machtsvertoon?

2. Deskundige interpretaties

Ik wil trachten orde aan te brengen in de baaierd van wetenschappelijke of geïnformeerde beweringen, door de verschillende interpretaties onder te brengen in drie grote categorieën. Dat ik daarbij de opinies van journalisten en hooggeleerden als gelijkwaardig de revue laat passeren is misschien niet complimenterend voor de laatsten. De lezer beoordele zelf aan de hand van het nu

volgende of de professoren, doctores en doctorandussen het er beter vanaf brengen dan de pers.

Ten eerste hebben de meeste commentatoren zich uitgelaten over de samenstelling van de groep der rellenmakers en soms ook over de feitelijke gang van zaken op 30 april. Ten tweede zijn er beschouwingen over de directe omstandigheden, die de reden van 30 april mogelijk maakten. Ten derde zijn er een groot aantal uitspraken geformuleerd over de algemene politieke, sociale en culturele oorzaken, die de stenengooiers ertoe hebben gebracht om op deze wijze hun gemoed lucht te geven.

Men mag hopen dat de som van al deze inzichten een goede totaalindruk oplevert van wat er op 30 april aan de hand is geweest. Weliswaar zullen beoefenaren van uiteenlopende disciplines behoefte hebben om hun licht te laten schijnen over verschillende aspecten van 30 april, alles tezamen moeten hun analyses toch een redelijk compleet beeld opleveren. In hoeverre is dat het geval?

2.1 De feiten

(a) Wie waren derellenschoppers?

Een groot aantal commentatoren veronderstelt dat de rellenschoppers niet anders waren dan moreel verwerpelijke individuen, wie niet veel meer voorzat dan het stoken van onrust. Niet alleen minister Wiegel heeft het over 'radraaiers', in de rechtse pers treft men uitvoerige scheldkanonnades aan. Het theoretisch gezichtspunt (als men dat zo mag noemen) wat hieraan ten grondslag ligt, zou ik als 'schorriemorrie-theorie' willen betitelen in navolging van het in de Engelse taal wel gebruikte '*riff raff theory*'. Naar de maatschappelijke oorzaken van het optreden van rellenschoppers wordt minder gekeken dan naar hun (gebrek aan) integriteit. Men gaat ervan uit dat de rellen het werk zijn van een kleine, niet – representatieve minderheid van mensen, die in sociaal opzicht marginaal zijn, mensen zonder hechte wortels in de samenleving, slachtoffers van een falende opvoeding e.d.

We laten de journalisten van *Elseviers Magazine* (3 mei) aan het woord: 'zootjes ongeregeld', 'geteisem', 'gedegenereerde relratten', 'rioolratten aller landen', 'Janhagel', 'tuig van de richel'. In *Tros Aktua* (8 mei) wordt gesproken over 'ordinaire rellschoppers', in het *Nederlands Dagblad* (2 mei) over 'rapaille', in het *Reformatorsch Dagblad* (7 mei) over 'gespuis' en 'het gepeupel' en de *Telegraaf* (2 mei) meldt dat het ging om 'herrieschoppers' en 'oproerkraaiers'. Het betreft hier weliswaar niet een analyse van echte deskundigen, het is evenwel interessant om te horen hoe een dergelijke karakterisering tot stand komt. In de *Alles is Anders Show* op de televisie van 17 mei wordt nagepraat over

de wijze waarop de pers 30 april heeft verslagen. Pierre Huyskens van *Elsevier* vertelt: 'Mijn hoofdredacteur Ferry Hoogendijk zet in een verslag van mij en een aantal andere collega's van de eindredactie het woord 'geteisem', dat is een goed jiddisch woord! Maar ik moet je wel zeggen dat ie erover gebeld heeft: 'Was het geteisem?' Toen zeiden de jongens die aan het front zaten met 6 man: 'het was geteisem' (. . .) Ik weet er nu nog, na alle explicaties, na alle zogenaamde sociologische onderzoeken (sic) nog geen ander woord voor'. Ik zal niet zo kinderachtig zijn om te vragen wat de Elsevierredacteuren onder 'geteisem' verstaan en hoe zij zo precies wisten dat dit het nu was. Dit woord en de meeste van de aangegeven aanduidingen staan in de vaderlandse geschiedenis voor het vooroordeel ten opzichte van de mindere standen. Het zijn begrippen waarin de angst van de beter gesitueerden tot uiting komt voor de oproerigheid van het gewone volk.

Het is bepaald boeiend om te zien hoe verschillende commentatoren naar historische voorbeelden hebben gezocht om duidelijk te maken wat er op 30 april aan de hand is geweest. Aanhangers van de schorriemorrie-theorie worden onweerstaanbaar aangetrokken door de parallel met een al even abjecte daad van straatterreur in de geschiedenis. Burgemeester Vonhoff (historicus) wordt in *de Telegraaf* van 1 mei geciteerd: 'Het deed mij denken aan het optreden van *straatbendes in het Duitse Rijk* van de jaren dertig'. *Elseviers Magazine* (3 mei) spreekt over de stenengooiers als 'gedegenereerde relratten, zoals die welke een rol speelden in het München van Hitler'.

Andere dan de meest rechtse media zijn trouwens ook niet vrij van schorriemorrie-achtige aanduidingen. *Vrij Nederland* (10 mei) spreekt van 'het tuig', van 'raddraaiers' en 'vandalen', al gebeurt dat hier ietwat ironiserend. Hofland heeft het in *HP* (10 mei) over 'een stenengooiende en plunderende onderwereld' en deze eminente stilist laat zich door z'n eigen woordkunst erg ver meevoeren als hij schrijft over 'een anoniem contingent fanatici en gekken, misschien politieke moordenaars en andere desperado's, die door zo'n gebeurtenis onweerstaanbaar worden aangetrokken'. Dergelijk taalgebruik fungeert hier als het spiegelbeeld van de echte schorrie-morrie-theorie. Stoker komt in de *Volkskrant* van 2 mei met een historisch voorbeeld dat de Marxistische 'these' over het lompenproletariaat het meest nabij komt. Hij wijst op het politiek principieel onbetrouwbare karakter van deze sociale groepering: 'Raddraaiers, relschoppers, plunderaars, oproerkraaiers, rioolratten, tuig, gespuis, geteisem, schorriemorrie, allemaal tot uw dienst. Maar laten we even wel wezen: het was altijd juist op dit deel van de bevolking dat *de familie van Oranje* met succes een beroep kon doen. Vanaf *het zootje* dat Jan de Wit (sic) vermoordde tot het gepeupel dat Wilhelmina's karos in 1918 trok, waren het de voorouders van deze Amsterdamse relschoppers'.

In de andere bladen vindt men vaak neutralere termen, in *Het Parool* en in de feitelijke verslaggeving van *de Volkskrant* gaat het over 'rellenmakers', 'stenengooiers', 'demonstranten' en 'aktievoerders' of men gebruikt het germanisme 'sympathisanten'. De advocaten van de gevangen genomen vandalen spreken over hun 'stenengooiende cliënten'. (*Het Parool* 13 mei). Door deze mensen van wie men goedbeschouwd niet meer weet dan dat zij met stenen naar de politie hebben gegoid, neutraal aan te duiden, wordt de aandacht niet afgeleid en blijft een weg vrij voor een diepgravender analyse.

Naast deze denigrerende en min of meer kleurloze termen is er ook een auteur die de stenengooiers heel anders benoemt. Dr. A.L. Constandse heeft, blijkens zijn stuk in *De Nieuwe Linie* (7 mei) waargenomen, dat hier 'het authentieke soevereine volk' van zich deed spreken: 'de stem des volks was hoorbaar op straat'.

Conclusie: over wie de stenengooiers nu werkelijk waren zijn we door al dit commentaar niet veel wijzer geworden. Hier is wel vrees voor oproerigheid van het volk gebleken en in het allerlaatste geval ook opgetogenheid. Men heeft zijn politieke voorkeuren op de stenengooiers geprojecteerd.

Deze gevolgtrekking wordt bijzonder aardig geïllustreerd door de gereformeerde Dr. Verbrugh (GPV) in de Tweede Kamer op 27 augustus: 'Mijnheer de voorzitter! Het beruchte historische precedent van 30 april is 10 mei 1535. Op die dag deden de anarchistische *Wederdopers* een aanval op de stad, waarbij dezen er wél in slaagden de Dam te veroveren. Aan die geweldsuitbarsting was enkele maanden tevoren een publieke demonstratie van naaktloperij vooraf gegaan. Men had zich van zijn kleren ontdaan omdat, aldus de kronieken, 'de waarheid naakt moest wezen' en 'alles wat uit de aarde gesproten of gemaakt was, in het vuur moest worden geworpen'. Deze *Wederdopers* hadden hun sympathisanten tot in het stadsbestuur. Ondanks verschillen in vorm is er mijns inziens een reële verwantschap van politieke en geestelijke achtergrond tussen toen en nu'. Deze vergelijking zegt natuurlijk weinig over de rellen van 30 april, maar des te meer over het verschil in politieke opvattingen onder de Nederlandse gereformeerden. Die *wederdopers* golden als de linkervleugel van de reformatie, die later in de geschiedenis vanaf Luther en Calvijn door de christelijke kerk overvleugeld zijn. In de jaren zestig zien de gereformeerden de libertaire anabaptistische traditie weer opduiken in de kringen van de PPR en in de linkervleugel van het CDA. Het zijn met name 'verwerping van overheidsgezag, ethisch simplisme en verachting van het materiële', zoals dr. Verbrugh het uitdrukt, die hij bij de stenengooiers ontdekt en hij bedoelt eigenlijk: bij de grote Christelijke partij in ons land. Een theologisch dispuut van meer dan vier eeuwen her wordt thans

over de ruggen van de Amsterdamse stenenwerpers van 30 april uitgevochten!

(b) *Wie begon?*

In de meeste commentaren wordt er impliciet of uitdrukkelijk vanuit gegaan dat op 30 april mensen met stenen begonnen te gooien en dat de politie daarop met geweld reageerde. *De Groene Amsterdammer* van 7 mei brengt een vraaggesprek met dr. P. van Reenen, die is gepromoveerd op politieoptreden tegen gewelddadigheid. Deze vertelt: 'Het begint meestal met mensen die politiek gemotiveerd actie voeren. Al snel komen daar jongeren bij die met het oorspronkelijke doel niets meer te maken hebben, maar die om allerlei redenen toch meedoen. Naarmate zo'n rel verloopt, zie je het aantal politiek gemotiveerden verdwijnen en het aantal jongens, dat het leuk vindt om met de politie te vechten, zie je toenemen'. Deze beschrijving doet alleszins plausibel aan. Maar ging het in het onderhavige geval ook net zo? Dr. M. Andriessen, criminologe te Groningen, die experimenteert met preventieprogramma's voor agressieve jongeren, verklaart op 7 mei in het ochtendradioprogramma *De wekkerradio* dat het in dit geval nu juist andersom lag, dat: 'de overheid het geweld heeft uitgelokt'. Politiek commentator Jan Joost Lindner van *de Volkskrant* schrijft op 10 mei dat 'ME-wagens op het publiek inrijden en daardoor agressie opwekken bij mensen die anders geen steen oprapen'. De wijze waarop *de Volkskrant* daags na de dertigste april de rellen versloeg wekte trouwens ook al deze suggestie: deze editie staat vol met foto's van geharnaste ME-ers, maar geen spoor van de stenengooiers. Ook *de Waarheid* meldt op 1 mei op de voorpagina: 'Het eerste harde geweld kwam van politiezijde'. Van der Spek (PSP) vertelt op 27 augustus aan de Tweede Kamer dat 'ook mededelingen en brieven van demonstranten aan mij bevestigen (. . .) hoe uiterst vredelievende mensen door het politieoptreden buiten zinnen zijn geraakt'. Wie is er nu begonnen? Ook hier is het antwoord duidelijk: de partij die men als 'de schuldige' voor alle onlusten beschouwt. En die varieert per politieke en maatschappelijke voorkeur.

(c) *Waren de rellen georganiseerd?*

Jazeker meent men bij *Elseviers Magazine* (3 mei) 'Er zat een organisatie achter. Een harde kern die de meute voortdurend opjutte'. Op 6 mei deelt VVD-er Wiebenga aan de Eerste Kamer mee: 'Het lijkt erop – zekerheid hebben wij daarover op dit moment niet – dat een min of meer bewust georganiseerde anarochgroep(en) de oorsprong van deze ellende zijn'. Ir. Jongeling (GPV) schrijft op 19 mei in het *Nederlands Dagblad*: 'Er was een opvallend grote, harde kern van politiek gemotiveerden, die planmatig te werk gingen en heel goed wisten wat zij wilden'.

Welnee schrijft. . . *Elseviers Magazine* (3 mei): 'Eigenlijk geen organisatie,

maar een overduidelijk zootje ongeregeld'. 'Nee' schijnt ook van Reenen te zeggen in het zojuist aangehaalde citaat: 'daar komen jongeren bij'. Ben Kroon in *De Tijd* (9 mei) meent ook zoiets, volgens hem ging het om 'die ondefinieerbare groep pubers die tevoorschijn komt zo gauw de zaken uit de hand dreigen de lopen'. Waar die pubers de rest van het jaar blijven vermeldt Kroon niet, het is net als bij onweersbeestjes kennelijk, die verschijnen ook alleen als het weer drukkend wordt, waar ze de rest van het jaar blijven weet geen mens.

Een belangrijke vraag in dit verband heeft betrekking op de rol van de kraakbeweging. Ter linkerzijde – en dit gebeurt vooral door CPN-voorlieden, die spreekbeurten vervullen, maar ook door kamerleden van de P.v.d.A. – wordt heftig ontkend dat de krakers de hand hebben gehad in de rellen. Zij baseren zich op de uitspraak van de krakers dat dezen er niets mee te maken willen hebben. Communist Bakker wil (op een spreekbeurt op 1 mei) de 'eerlijke krakers' beslist onderscheiden van de 'dolgedraaide ruitenbrekers'. Ter rechter zijde (*Tros Aktua, Elsevier*) wordt er steeds op gehamerd dat de krakers en de relschoppers één zijn of dat de eersten in ieder geval verantwoordelijk zijn voor het optreden van de tweeden.

(d) *Waren de relenschoppers politiek gemotiveerd?*

'Alleen nihilistisch optreden van op rellen beluste personen. Niets wijst in hun optreden op een bewust politiek geïnspireerde beweging' zo delen B & W van Amsterdam mee in een op 16 mei aan de gemeenteraad aangeboden nota. Politicoloog en CDA-tweedekamerlid Sytze Faber vertelt een Volkskrantverslaggever op 17 mei dat het nihilisten waren. Nijhof (DS '70) in de Tweede Kamer op 27 augustus: 'De rellenmakers waren volkomen apolitiek bezig en zij schenen slechts gemotiveerd door de kick van de rel met al zijn theatereffecten'.

Jan Joost Lindner van de *Volkskrant* (10 mei) is het daar niet mee eens, volgens hem gaat het om 'impliciete politieke verlangens van deze jongeren', die ten onrechte thans nog 'geen vertolking in de politiek krijgen'. Gerard de Haas, pedagoog, ziet het (*NRC/Handelsblad* 10 mei) als een uiting van 'Amsterdamse proletarische jeugdcultuur' en hij voegt daar duister aan toe dat deze 'jeugd in zekere zin het geweten vormt van de Amsterdamse volkscultuur'. De succesvolle kinderboekenschrijver Guus Kuijer (*HP* 4 oktober) ziet in de rellen een bewijs van zijn theorie dat 'de kinderen de volwassenen de oorlog hebben verklaard'. De ME was niet voor niets zo bang voor 'de bulletjes van twaalf, dertien jaar', want 'die kinderen zijn werkelijk woedend'.

Degenen die bij de stenengooiers politieke of andere motieven ontwaren bevin-den zich in onverwacht gezelschap. VVD'er Wiebenga (Eerste Kamer 7 mei) zegt: 'de ideologische factor speelt mee'. De mooiste vond ik echter weer bij

Elsevier, hier weet men dat het om zuivere anarchisten ging en de daartoe aangewende bewijsvoering is vooral redeneertechisch interessant: 'Degenen die als autonomen de stadsguerilla van 30 april claimen, ontkennen hun eigen bestaan. Beter bewijs van hun levensgevaarlijke aanwezigheid bestaat niet'.

Ik heb al eerder gewezen op de paradox dat journalisten, die daadwerkelijk hebben geprobeerd om de rellen waar te nemen, het minst goed lijken te weten wat er op die dag precies aan de hand is geweest. Zij willen uitdrukkelijk ook geen vergelijking maken met oproerig Amsterdam van de jaren '60. Veel journalisten en beoefenaren van de wetenschap hebben deze jaren bewust meegemaakt en wat nu plaats heeft gevonden is hen te grimmig, te weinig ludiek en ideologisch te mager om vergelijking zinvol te maken. Alleen getuigedeskundige Robert Jasper Grootveld – voorheen anti-rookmagiër – verkeert nog in de jaren '60. Op 12 mei verklaart hij voor de Amsterdamse rechtbank dat de rellen zijn werk zijn geweest, de stenengooiers hebben 'uit mijn school de les getrokken'.

Welk is dan het historische voorbeeld van journalisten die eerlijk toegeven het niet te weten? John Jansen van Galen (in *HP* 10 mei) komt aanzetten met het *Amsterdamse palingoproer* van zondag 25 juli en maandag 26 juli 1886. In de traditie van Amsterdamse opstootjes is dit immers het meest bekende voorbeeld van een rel, waarvan men ook nu nog steeds het fijne niet weet: een duidelijke organisatie schijnt te hebben ontbroken, er zijn geen politieke eisen kenbaar gemaakt en de opstandelingen zijn grotendeels anoniem gebleven.

2.2 De omstandigheden waaronder

Verschillende commentatoren beperken zich ertoe algemene of specifieke omstandigheden te noemen, die de rellen mogelijk hebben gemaakt. Ofschoon zijzelf de door hen gekoesterde theorie wel als 'oorzaak' beschouwen, deze verdienen dit predikaat eigenlijk niet. In logische termen gaat het eer om 'voldoende voorwaarden': zonder deze omstandigheden zouden de rellen waarschijnlijk niet uitgebroken zijn, maar hun aanwezigheid garandeert op zichzelf niet dat een groot aantal mensen met stenen gaat smijten. Dit type van 'oorzaken' blijkt aan verschillende deskundigen de mogelijkheid te bieden om hun wetenschappelijke stokpaardjes te berijden en commentatoren om uiting te geven aan hun lang verbeide frustraties.

(a) de sfeer

Iedereen is het er wel over eens dat de sfeer die in de maanden en weken voorafgaande aan de dertigste april en ook op de dag zelf, is gecreëerd, zodanig opgewonden was geworden dat rellen eigenlijk niet meer uit konden blijven.

Wie er verantwoordelijk is voor deze 'relverwachting' of 'het stormrijp maken van de stad', zoals Pierre Huyskens het uitdrukt voor de t.v., hangt weer volstrekt af van iemands positie binnen het politieke spectrum.

Het zijn in de eerste plaats Wiegel geweest, die Amsterdam beval feest te vieren, de agitatie van de rechtse media en het machtsvertoon van de politie, die voor één en ander verantwoordelijk zijn, zo kan men leren in de linkse pers. 'De autoriteiten en de rechtse pers zorgden voor een politieklimaat' zegt Roel Walraven, voorzitter van de CPN-fractie in de Amsterdamse gemeenteraad op een spreekbeurt (*de Waarheid* 2 mei).

Nee, meent het *Nederlands Dagblad* (politiek orgaan van het GPV) op 2 mei: het zijn de 'woningkraakgroepen' en de 'republikeins gezinden', die de sfeer van rellerigheid hebben veroorzaakt. Ir. Jongeling verduidelijkt op 10 mei in hetzelfde blad wie die republikeinen zijn: de PSP, prof. van Maarseveen en de VPRO. VVD'er Jacobse wordt in het *Reformatorisch Dagblad* van 13 mei instemmend geciteerd als hij de schuld schuift op Piet Reckman, die met zijn publicaties over sociale actie 'op vruchtbare aarde heeft gezaaid'.

De controverse heeft zich onmiddellijk na de kroningsdag toegespitst op de vraag in hoeverre de VARA-radio, *radio Stad Amsterdam* en het NOS-journaal hebben bijgedragen tot een escalatie van de rellen. Met name de *Telegraaf* en later ook *Tros Aktua* hebben hen nagewezen, een afleidingsmanoeuvre, die het mogelijk maakt om een concrete en tastbare schuldige aan te wijzen. Zeker, de pers heeft een eminente rol gespeeld bij het verloop van de gebeurtenissen, maar de reactie hierop is zodanig overtrokken dat men het kan beschouwen als een klassiek voorbeeld van 'killing the messenger': het door elkaar halen van de slechte tijding en degene, die het beroerde nieuws brengt. *Telegraaf*-columnist Leo Derksen (3 mei) laat zijn woede de vrije loop: 'de geestelijke dwergjes, met hun kleine mierengedachtetjes, die sluipen ongemerkt door de gemeenschap om plotseling, dikwijls onverwacht, op de schoot van de samenleving te springen (. . .). Boze kabouterijtjes zijn het; blaffende aardmannetjes en naar geweld hunkerende koboltjes'. *Vara*-collega Hanneke Groenteman is niets anders dan een 'mismaakte gnoom'.

(b) *Het ontbreken van feestelijke alternatieven*

Prof. Hoefnagels, de Rotterdamse progressieve criminoloog, heeft ervoor gepleit (*NRC/Handelsblad* 25 oktober) rellen als deze te voorkomen door de jeugd andere minder destructieve ontspanningsmogelijkheden aan te bieden (pop-festival in het Olympisch Stadion met b.v. de groepen Queen, Normaal, Fischer Z, Pink Floyd en natuurlijk Herman Brood: brood en spelen). G. J. de Vries, doctoraal student in de sociale psychologie te Groningen legt in *het Parool*

van 21 mei uit wat eraan schortte: 'Er waren niet voldoende interessante evenementen. Amsterdam was niet echt een feeststad'. Men zou de mensen af moeten leiden, zoveel is zeker.

Zouden de rellen werkelijk geen doorgang hebben gevonden wanneer er meer kermissen opengesteld waren geweest, een pop-concert was georganiseerd of een wedstrijd kick-boxing? Wie zal het zeggen? Dit is ongeveer de enige bewering die door niemand wordt tegengesproken en daarom zal ik het zelf maar doen: deze uitspraak is volkomen gratis. In de criminologische wetenschap staat dit type interpretatie bekend als 'figuurzaagsociologie'. Organiseer meer figuurzaagcursussen in de wijken en de opgeschoten jeugd blijft van de straat. Het is eenzelfde type redenering als: 'breng 50 tafeltennistafels in Molukse woonwijken en het is afgelopen met die treinkapingen'. Dergelijke verklaringen kan men bezwaarlijk serieus nemen, toch nemen sommige deskundigen het ernstig: de rellen worden veelvuldig in verband gebracht met voetbalvandalisme. De psycholoog drs. H. v.d. Brug, verbonden aan het instituut voor massapsychologie van de Universiteit van Amsterdam, heeft onderzoek gedaan naar het gedrag van voetbalsupporters en hij weet dan ook (*Algemeen Dagblad* 2 mei) te vertellen dat de stenengooiers en de voetbalvandalen precies dezelfde waren: 'Jongelui zonder veel sociale verplichtingen (. . .), mensen zonder veel opleiding, van wat lager niveau'. In *AD* van 13 mei benoemt dezelfde deskundige hen zelfs wetenschappelijk, de stenengooiers van 30 april waren 'reactieve agressievelingen'. Verschillende vooraanstaande politici van de P.v.d.A. hadden ook al zoiets bedacht. Van Thijn (*NRC/Handelsblad* 1 mei) weet dat het hier 'vandalisme' betref 'zoals dat ook voorkomt bij voetbalwedstrijden'. Jammer voor Koningin Beatrix dat Ajax niet speelde op 30 april!

Parool-columnist Nico Merx heeft (8 mei) een nogal ontnuchterend commentaar op deze voetbaltheorie: 'Heb ik steeds gedacht dat het algemene misnoegen zoals zich dat op voetbalwedstrijden manifesteert meer gelegen is in het feit dat de tegenstander dreigt te winnen'.

(c) *Hobby's*

Ten slotte wil ik een aantal interpretaties van het type 'omstandigheden' niet onvermeld laten, die heel origineel zijn maar die – dat geldt althans de laatste twee – meer betrekking hebben op de irritaties van degenen, die ze verzonnen, dan op het karakter van de rellen zelf.

– Ben Kroon in *de Tijd* (9 mei) wijst erop dat speciaal Amsterdam een bijzonder rellerige traditie heeft: 'Machtsvertoon van welke aard dan ook, lokt in Amsterdam tegenspraak uit'. Dit impliceert dat zulke rellen iets te maken hebben met zoiets als een Amsterdams volkskarakter. Dat lijkt heel plausibel, maar de Groningse criminoloog dr. Andriessen gelooft daar niet in, 'in Groningen zijn

ook dit soort rellen geweest' vertelt zij op 7 mei voor de radio. Van precies hetzelfde soort mensen kennelijk? Veel meer overeenkomst dan het feit dat het jongeren waren en dat niemand er veel vanaf weet, lijkt er niet te zijn. Maar dan zou men de recente rellen in Bremen en Zürich er eveneens mee in verband kunnen brengen. Ligt dat aan het Bremense of Zürichse volkskarakter?

– Hofland (*HP* 10 mei) meent dat de oorzaak van de onlusten mede gelegen is in het feit dat 'het centrum van de stad zich bevindt in een proces van verval dat door de bewoners dagelijks wordt gevoeld'. Hij grijpt daarmee terug op talrijke beschouwingen van zijn hand omtrent de minachting van het Amsterdamse gemeentebestuur voor de bevolking zoals dat blijkt uit de vele straten en pleinen, die zijn opgebroken. Als deelnemer aan het verkeer kun je nauwelijks meer uit de voeten. Hoe die relatie precies ligt blijft onduidelijk. Is het omdat in de opgebroken straten de stenen voor het grijpen liggen?

– Heldring (*NRC/Handelsblad* 6 mei) heeft de volgende ingeving: de rellen zijn mede veroorzaakt door de televisie. Waarom? Omdat de stenengooiers door televisiebeelden van rellen werden aangetrokken? Nee, het gaat om iets heel anders: de televisie zorgt ervoor dat er in het besloten gezin niet meer gepraat kan worden. 'Is het wonder dat de kinderen de straat op gaan om daar hun vertier te halen?' Trouwens: wat brengt de TV? 'Voor een groot deel: geweld.' Nog een geluk dat diezelfde kinderen als er géén kroning plaats vindt, thuis naar de TV zitten te kijken!

2.3 Algemene maatschappelijke oorzaken

We zijn nu toe aan een bespreking van de 'echte' en 'fundamentele' oorzaken van de rellen op 30 april, de 'noodzakelijke voorwaarden' zo men wil. Hier krijgen de geleerden hun kans. We kunnen nu *de Telegraaf*, *de Waarheid* en het *Reformatorisch Dagblad* ver achter ons laten. En wat mij betreft: hier wordt het eerst recht koddig. Hier waan ik mij bijkans in het universum van Koot en Bie. Er worden allerlei theorieën naar voren gebracht die, naar keuze, betrekking hebben op respectievelijk de ganse wereldbevolking, de gehele Nederlandse bevolking, de Nederlandse jeugd of in het bijzonder de 'kansarmen' onder hen. Dat slechts enkele duizenden mensen aan de rellen hebben deelgenomen doet er in dit type beschouwingen minder toe. Welke zijn deze verstrekkende theorieën?

(a) *Verveling, machteloosheid, opstandigheid*

'De mensen hebben het véél te goed' laat de eerste partij weten. 'De verzorgingsstaat heeft iedereen een minimum aan welvaart gegeven. Daarmee is aan een voorwaarde van revolutie voldaan, want hongerenden zijn te zwak om in

opstand te komen', zo meent mr. J. L. Heldring in zijn rubriek 'Dezer Dagen' in *NRC/Handelsblad* van 10 mei. Eén gevolg van deze welvaart is gewoon 'verveling'. Professor Buikhuisen (*NRC/Handelsblad* 10 mei) ziet in de rellen zijn theorie bewaarheid, welke hij in de jaren '60 voor 'nozems' heeft ontwikkeld. de rellen zijn niet anders dan 'uit verveling geboren vrijetijdsbesteding'. De theorie is duidelijk: de mensen gaat het zó goed dat de algemene verveling toeslaat. 'De jongeren weten niet meer waar ze vóór moeten zijn' zegt drs. Faber in *de Volkskrant* van 17 mei. Het klinkt alleszins plausibel, maar een tweede partij beweert het omgekeerde.

Prof. dr. F. de Jong Edz. vertelt in *Tros Aktua* (8 mei): 'De maatschappij is uitzichtloos voor een heleboel mensen (. . .). Woningnood, werkloosheid, luchtvervuiling, atoombom'. Dr. F. Hoogendijk (*Elsevier* 3 mei): 'De jaren tachtig zullen de jaren worden van versobering (. . .). De kansen op ontplooiing (. . .) krimpen in. Daarvan zijn in het bijzonder de jongeren het slachtoffer. De werkloosheid is onder hen het grootst'. Mr. Kosto (P.v.d.A.-2e kamerlid) op 27 augustus: 'Om een paar oorzaken te noemen: jeugdwerkloosheid, onrechtvaardige inkomensverdeling en huisvestingsnood'. Psychiater Mispelblom Beyer (*NRC/Handelsblad* 3 mei) is van oordeel dat 'dit soort verschijnselen berust op basis van onvrede zoals iedereen die in tijden van angst voor het wel of niet voortbestaan van de wereld, zoals we die geschapen hebben, door een situatie van neergang in de economie'. Het zijn 'de ontmoedigden, de teleurgestelden, de rancuneuzen, die het stadium van bereikbare doelen al gepasseerd zijn of dat nooit gehad hebben'. (Vergelijk het nuchtere commentaar van de GPV'er Van der Jagt in de Eerste Kamer op 6 mei: 'Doch de woningnood dan? Was die dertig jaar geleden niet groter dan nu?').

Een derde partij meent dat er toch meer achter schuilt: het is niet enkel een kwestie van machteloosheid, nee het gaat veeleer om aandacht te vragen voor een benarde positie of zelfs om een politieke stellingname ten einde deze te boven te komen. Ferdinandusse (*VN* 10 mei): 'Het was een keiharde uiting van pure ontevredenheid, van agressie, van opgekropte ellende en woede'. Jan Joost Lindner van *de Volkskrant* (10 mei) heeft zelfs geconstateerd dat hier 'een heftige onderstroom bij jongeren manifest wordt'. Gerard van den Boomen van *de Nieuwe Linie* (7 mei) weet: 'Ze hadden een scherp gevoel voor de arrogantie van de macht'. En Hofland (*HP* 7 mei) voorspelt over 'de massa's waaraan in de praktijk wordt onthouden wat ze officieel en plechtig was beloofd', dat zij 'eens zullen worden gepolitiseerd.'

Voor al deze beschouwingen geldt: of ze nu komen uit de kokers van doemdenkers, aanhangers van de theorie van relatieve deprivatie of van werkers in de bewustwordingsindustrie, iedere verklaring op zichzelf ziet er op het eerste

gezicht plausibel uit. Evenwel: ze sluiten elkaar tegelijkertijd uit. De rellen komen niet zowel voort uit 'pure verveling' als uit 'een scherp gevoel voor de arrogantie van de macht'.

(b) *Cultuurpessimisme en de hoop op een nieuwe toekomst*

Een groot aantal deskundigen ziet in de rellen van 30 april een teken des tijds, ten goede of ten kwade. Hier kan men zich uitleven, men ontfermt zich gaarne over de stenengooiers om zijn geliefkoosde theorie of wereldbeschouwing te koesteren. Eerst de signalen van het avondland. Drs. S. Faber (CDA) verklaart in *de Volkskrant* van 17 mei: 'de rijkdom aan algemene waarden en normen, waar onze generatie nog voor een deel op teert, ontbreekt bij veel jongeren'. Die waarden en normen worden onvoldoende overgedragen op de jeugd van tegenwoordig, is het wonder dat die niet wil deugen? Prof. Hoefnagels (*NRC/Handelsblad* 8 mei) meent dat de rellen er mee te maken hebben dat 'de jeugd de laatste 150 jaar geleidelijk aan alle verantwoordelijkheid is afgenomen'. Anti-revolutionair leidsman prof. Diepenhorst is het daar roerend mee eens (*Tros Aktua* 8 mei): 'In alle lagen van de maatschappij – en ik bedoel zéker niet alleen diegene waarvan men zegt: 'Ze zijn sociaal wat slapper en wat zwakker' – maar in alle lagen van de maatschappij, door de gejaagdheid van het leven, neemt de belangstelling voor kinderen af. Ze worden minder geborgen dan vroeger het geval was'. Mr. G. B. J. Hilterman stelt vast (*de Telegraaf* 10 mei) dat we te maken hebben met 'de wildgroei van een verwaarloosde generatie'. Een specifieke variant van deze de-jeugd-van-tegenwoordig-wil-niet-deugen-theorie vinden we bij de Amsterdamse socioloog dr. P. Kapteyn in *de Volkskrant* van 17 mei: 'Aan de vrij directe dwang van ouderen tegenover jongeren (leraren, ouders, politieagenten, noem maar op) kwam een eind' en 'zo kwamen de jongeren in een sociaal vacuüm terecht, waarin ze vrij spel hadden (. . .) Sommige groepen jongeren hebben de grootste problemen met zelfcontrole'. De lezer heeft geen moeite hier de hand van de geniale meester Norbert Elias te herkennen. De rellen van 30 april kunnen naar tevredenheid worden bekomentariseerd aan de hand van diens civilisatietheorie: in de loop van de Europese geschiedenis neemt de sociale druk af en daar komt zelfbeheersing voor in de plaats. Welnu: het proces van afbrokkeling is tijdelijk even wat te snel gegaan en de 'Selbstzwang' is nog niet tot volle wasdom gekomen. Hoe zou Kapteyn hebben gereageerd als de rellen waren uitgebleven? Ik wil wedden dat het een al even mooie demonstratie van de civilisatietheorie zou zijn geworden. Kijk maar eens 'hoe vredig onze samenleving' eigenlijk is, zo zegt hij in hetzelfde interview; 'het leven is veiliger, overzichtelijker'. Omdat geweld in het beschaafde Nederland zo zeldzaam is 'valt het ons op als het een keertje niet zo is'. Vredelievend? Veilig? Stel daar eens het sombere inleidende commentaar op een reportage over de rellen van *Tros Aktua* (8 mei) tegenover: 'We waren al gewend geraakt

aan geweld, of althans aan een manier van leven, die een uitvloeisel is van geweld. Het raakt ons niet meer, de pantserwagens en karabijnen op onze luchthaven. Met schouderophalen reageren we wanneer taxi-chauffeurs eigen mobiele eenheden formeren, het doet ons eigenlijk niets als projektontwikkelaars er hun eigen knokploegen op na houden en bewakingsdiensten in warenhuizen horen er nu eenmaal bij'. Die voorbeelden van de Tros, die hebben wel iets, vind ik.

Hebben al deze uitspraken nog min of meer betrekking op de jeugd in engere zin, onze premier – altijd goed voor een barokke kenschets van het tijdsgewricht, ziet één en ander toch weer in veel breder verband. Van Agt verzekert zijn toehoorders bij een spreekbeurt te Deurne op 19 mei dat 'de rellen een voedingsbodem vinden in het geestelijke klimaat waarin Nederland is terecht gekomen. Nederland en andere Westerse landen zijn verweesd geraakt. Het wachten is nu op een nieuw Pinksteren, waarin de geest van God zich meedeelt aan de mensen die in verwarring zijn en zonder koers'. Deze opinie wordt gedeeld door een collega van Van Agt uit een vroegere werkkring. Prof. Des-sauer, bekend criminologe te Nijmegen meent over de relschoppers (*Mare* 22 mei): 'Waarschijnlijk hebben zij een soort onbewust gevoel dat de wereld aan vernieuwing toe is'. Een zinnetje om op de tong te proeven.

Tegenover deze avondlandelijke beschouwingen staan ook vrolijker interpretaties. Mr. Heldring (*NRC/Handelsblad* 13 mei) vraagt zich met recht af of de jeugd werkelijk gedurende de laatste 150 jaar zoveel verantwoordelijkheid is afgenomen, zoals Hoefnagels beweert. En mevr. Wessel-Tuinstra van D'66 merkt terzake op in de Tweede Kamer, 27 augustus: 'In het algemeen – meneer de voorzitter – weten jongeren uitstekend hoe zij politiek moeten bedrijven. Wie dat vergelijkt met een twintigtal jaren geleden ziet daarin een toegenomen politiek bewustzijn, demonstraties bijvoorbeeld voor onderwijsvernieuwingen, tegen atoomraketten en kernenergie blijken goed georganiseerd'. De mooiste komt van dr. A. L. Constandse, die volgens de traditie van 'het anarchisme van de daad' geneigd is een spontane volksofstand te ontwaren. 'Dit waren geen "krakers" meer, dit was het soevereine volk, dat wilde protesteren tegen het middeleeuwse geldverslindende operette-gedoe op de Dam' (*Nieuwe Linie* 7 mei). Constandse heeft de revolutie zien glore: 'Als men in *Parijs* over de gebeurtenissen van 1968 sprak als over de revolutie, dan was het Amsterdamse protest toch minstens een revolte.'

2.4 Conclusie

Na dit min of meer uitvoerige overzicht van wat er zoal is gezegd en geschreven over 30 april kom ik tot de volgende nogal ontluisterende slotsom.

(a) Met alle geïnformeerde commentaar worden we niet wijzer over het karakter

ter van de rellen.

- (b) Hoe minder men van de feiten weet, des te gemakkelijker laat zich er van alles bij verzinnen.
- (c) deskundigen slaan met een verbazingwekkende vrijmoedigheid aan het interpreteren.
- (d) dit levert een reeks van op het eerste gezicht plausibele verklaringen en hypothesen op, die elkaar evenwel in de meeste gevallen wederzijds uitsluiten.
- (e) de deskundigen zien daarbij hun eigen irritaties, hun wereldbeeld, hun politieke stellingname of hun geliefkoosde theorie, steeds bevestigd, en
- (f) daarmee hebben we meer geleerd over degenen die deze uitspraken formuleerden, dan over de rellen van 30 april.